

PRILOG ŽIVOTOPISU BARSKOGA NADBISKUPA FRANJE LEONARDISA (1644.-1645.)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

Tema rada jest životni put i djelovanje trogirskog patricija i arhiđakona trogirске crkve Franje Leonardisa, od 1636. godine misionara Kongregacije za širenje vjere na području Paštrovića, a koncem života i barskoga nadbiskupa. Ukazuje se na dosadašnja saznanja u znanstvenoj literaturi, donosi njegov sažet životopis te podrobno raščlanjuju dosad neobjavljeni dokumenti Leonardisova oporuka i njezin dodatak (kodicil), pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru i Istorijskom arhivu u Kotoru. Na kraju rada objavljuje se njihov cjelovit prijepis.

KLJUČNE RIJEČI: *Franjo Leonardis, Bar, Barska nadbiskupija, Trogir, crkvena povijest.*

Razdoblje XVII. stoljeća u crkvenoj su povijesti europskoga jugoistoka obilježila, između ostaloga, nastojanja rimske kurije glede crkvene unije. Tijekom toga vremena područja na pograničju između Osmanskoga Carstva i Mletačke Republike pohode, u cilju približavanja razjedinjenih crkava, ali i u cilju organizacije učinkovitije protuturske vojne, brojni misionari, papinski opunomoćenici, izvjestitelji i povjerenici rimske Kongregacije za širenje vjere. Jedan od takvih brojnih pregalaca, gorljivih zagovornika kršćanskoga jedinstva i provoditelja službene politike Svete Stolice u prvoj polovici XVII. stoljeća na području Crne Gore i njezina priobalja zasigurno je i Trogiranin Franjo Leonardis – papinski misionar i barski nadbiskup.

Temeljne biografske podatke o Franji Leonardisu, ponajprije one vezane uz vrijeme (kronologiju) obnašanja njegove nadbiskupske službe u Baru, bilježi nekoliko edicija općega obilježja: leksikonsko djelo *Znameniti i zaslužni Hrvati* (Zagreb 1925., str. CXXI), sintetski pregled *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima* iz pera Josipa BUTURCA i Antuna IVANDIJE (Zagreb 1973., str. 354.), *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji* (Zagreb 1974., str. 645), kao i dragocjena serija *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi* (priredio P. GAUCHAT, sv. IV., 1592.-1667., Patavii 1967., str. 86). Uz točne podatke o godini imenovanja Leonardisa barskim nadbiskupom (1644.), ove edicije (izuzetkom posljednjeg spomenutog djela), donose netočan podatak o godini njegove smrti (1646. umjesto 1645. godina). Osnovne podatke o Leonardisovu misionarskom djelovanju u Crnoj Gori, Paštrovićima i na području Barske nadbiskupije sadrži i leksikon znamenitih

Dalmatinaca, rad Šime LJUBIĆA (*Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Zara – Vienna, 1856., str. 180), kao i drevno, ali i danas znanstvenicima vrlo uporabljivo djelo Danijela FARLATIJA *Illyricum sacrum* (sv. VII., Venetia 1817., str. 126 do 130). Tragom Farlatijeva djela nastala je i sinteza Ivana MARKOVIĆA *Dukljansko-barska metropolija* (Zagreb 1902., dalje: MARKOVIĆ 1902.), u sklopu koje je – u sažetom kronološkom pregledu djelovanja barskih nadbiskupa – pozornost pridana i Leonardisovu djelovanju (str. 207).¹ Kao i u prethodnim primjerima, i u Ljubićevo i Markovićevu djelu pogrešno je navedena godina Leonardisove smrti (1646.).²

Djelovanje Franje Leonardisa ponajprije se vezuje uz njegov misionarski rad na crkvenoj uniji. Stoga su za istraživanje njegova životopisa važna vrela zbirke izvora odnosno pojedinačni radovi u kojima se objavljuju dokumenti iz crkvene povijesti bokeljskog i budvansko-barskog područja u XVII. stoljeću.³ Kada je riječ o monografijama, studijama i priložima, potrebno je izdvojiti djela hrvatskih povjesničara Ivana ŠIMRAKA i Dragutina NEŽIĆA⁴, kao i opsežno djelo srpskog istraživača Jovana RADONIĆA u sklopu kojega se posebno, iz godine u godinu, razlaže Leonardisovo djelovanje na crkvenoj uniji, predstavljaju njegove veze s Kongregacijom za širenje vjere, kao i konkretni potezi, uspjesi i neuspjesi u kontaktima s predstavnicima Crnogorske i Srpske pravoslavne crkve.⁵

Sažetije, ali u osnovi istovjetne podatke iznose i djela o prošlosti Crne Gore i Boke которске u kojima se prate i istovrsna crkveno-politička zbivanja u XVII. stoljeću.⁶ Kada je riječ o pojedinačnim priložima, za poznavanje Leonardisova djelovanja možemo upozoriti na i danas vrlo uporabljiv rad Krunoslava DRAGANOVIĆA⁷, studiju o katoličkom misionaru Donatu Jeliću iz pera Bazilija PANDŽIĆA⁸, nedavno objavljen rad Save MARKOVIĆA

¹ Od istoga autora usporedi i opsežno djelo *Slaveni i pape* (Zagreb 1904., str. 424.-442). Dalje: MARKOVIĆ 1904.

² Usporedi i pojedinačni rad, novinski članak A. BELASA *Franjo de Leonardis, Trogirarin: katolički misioner u Crnoj Gori god. 1638.-1644.*, *Jadranski dnevnik*, god. IV., br. 97., Split 1937., str. 3. U ovome je radu godina smrti barskoga nadbiskupa također navedena netočno.

³ E. FERMEDŽIN, *Izprave god. 1579.-1671. tičuće se Crne Gore i stare Srbije*, *Starine JAZU*, sv. 25., Zagreb 1892., str. 167.-168., 181.-185.; K. HORVAT, *Novi historijski prilozii za povijest Albanije iz rimskih arhiva*, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva*, god. XII., br. 1.-2., Zagreb 1910., str. 82.-97.; ISTI., nav. dj., god. XII., br. 3.-4., Zagreb 1910., 163.-168. Brojne podatke vidi i u: M. JAČOV, *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622-1644*, sv. I., SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, II. odeljenje, knjiga 26., Beograd 1986.

⁴ I. ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII.*, vol. I., Zagreb 1926.; C. NEŽIĆ, *De pravoslaviv Jugoslaviv saec. XVII ad catholicam fidem reversus necnon de eorum conceptu romanae ecclesiae*, Vatican 1940.

⁵ J. RADONIĆ, *Rimska kurija i južnoslavenske zemlje od XVI do XIX veka*, Posebna izdanja SANU, sv. CLV, Beograd 1950.

⁶ Usporedi: *Historija naroda Jugoslavije*, sv. II., Zagreb 1959., str. 567.-569. (tekst: B. ĐURĐEV); *Istorija Crne Gore*, sv. III./1., Titograd 1975., str. 108.-111.; P. BUTORAC, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999., str. 200.-203.

⁷ K. DRAGANOVIĆ, *Massenübertritte von Katoliken zur »Orthodoxie« in kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenherrschaft*, *Orientalia christiana periodica*, sv. III., Roma 1937., str. 181.-232.

⁸ B. PANDŽIĆ, *De Donato Jelić, O. F. M. Missionario Apostolico (1600-1676)*, *Archivum franciscanum historicum*, anno 56, fasc. 4, Firenze 1963., str. 389.

o barskom distriktu u izvješćima Svetoj Stolici⁹, kao i na uradak autorice ovoga priloga o povijesti Paštrovića.¹⁰

Sveukupno promatrajući raspoloživu literaturu i objavljena vrela možemo zaključiti da je djelovanje Franje Leonardisa, poglavito odsječak njegova životopisa vezan uz misionarski rad od Boke do Bara, u znanstvenim uradcima prilično dobro poznata i obrađena tema.

Franjo Leonardis (Leonardi), sin Ivana Marije i Magdalene Andreis, odvjetak je uglednih trogirskih plemićkih obitelji.¹¹ Rođen je u Trogiru 11. IV. 1595. te se pretpostavlja da je u rodnome gradu stekao osnovno obrazovanje. Studij filozofije i teologije pohađao je u Rimu, gdje je i doktorirao oko 1625. godine.¹² Po povratku u rodni Trogir imenovan je generalnim vikarom tadašnjega biskupa Pacea Giordana (1623.-1649.). Ubrzo dolazi, iz nedovoljno razjašnjenih razloga, u sukob s tamošnjim klerom te – i dalje naslovom arhiđakona vezan uz matičnu biskupiju – neko vrijeme provodi u Mlecima.¹³ Ondje je stekao glas požrtvovna, samoprijegorna i učena duhovnika, što će i u budućnosti predstavljati temeljne odlike Leonardisova djelovanja.

Godine 1636. započinje Leonardisova povezanost s bokeljskim, budvansko-barskim i bližim crnogorskim područjem, krajevima na koje će vjerskim djelovanjem ostati blisko upućen sve do kraja života. U ljeto te godine Kongregacija za širenje vjere, rimska ustanova u kojoj je tada vodeću ulogu imao tajnik Francesco Ingoli, imenuje Franju Leonardisa i Ivana Kninjanina svojim misionarima, opunomoćenim izaslanicima za područje Paštrovića¹⁴, s ciljem djelovanja na crkvenoj uniji u ovom, ali i na širem crnogorskom području. U svojem nalogu, Kongregacija misionare upućuje na kotorskoga biskupa Vicka Buću (1622.-1656.)¹⁵, koji ih treba izvjestiti o stanju u Paštrovićima. Imenovani misionari obvezni su Kongregaciji slati izvješće svakih šest mjeseci, a za plaću im je

⁹ S. MARKOVIĆ, *Barski distrikt u eklezijastičkim relacijama od 1627. do 1644. godine*, Istorijski zapisi, god. LXXV, br. 3.-4., Podgorica 2002., str. 61.-71.

¹⁰ L. ČORALIĆ, *Iz prošlosti Paštrovića*, Istorijski zbornik, god. XLIX, Zagreb 1996., str. 151.-152.

¹¹ O obitelji Andreis i njezinim najistaknutijim članovima usporedi tekstove u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (dalje: HBL), sv. I., Zagreb 1983., str. 113.-125. O obitelji Leonardis vidi kratke napomene u C. G. F. HEYER von ROSENFELD, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873., str. 53.; M. ANDREIS, *Birači rektora crkve sv. Barbare u Trogiru – građa za anagraf dalmatinskoga plemstva u 16. stoljeću*, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, sv. 18., Split 2003., str. 222.

¹² D. FARLATI, nav. dj., str. 126.; A. BELAS, nav. dj., str. 3.; C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 10.; J. RADONIĆ, nav. dj., str. 116.-117.

¹³ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 117. O trogirskom biskupu Pecu Giordanu vidi: L. ČORALIĆ – I. KURELAC, *Prilog životopisu trogirskog biskupa Pacea Giordana (1623.-1649.)*, Croatica christiana periodica, god. XXVII., br. 52., Zagreb 2003., str. 57.-72.

¹⁴ Tijekom XVII. stoljeća, u vrijeme kada paštrovski kraj trpi velika stradanja i razaranja u mletačko-turskim ratovima, Paštrovići postaju važno sjedište Katoličke crkve glede crkvene unije za područje Crne Gore i drugih balkanskih područja. Isprva je rad na uniji bio povjeren kanoniku Svetojeronimskog zavoda u Rimu Jurju Vuškoviću, koji u Paštrovićima djeluje sporazumno s kotorskim biskupom Vickom Bućom. U prvoj polovici XVII. stoljeća misionarski rad obavlja Serafin Miserić, ali ne bilježi značajnije pomake. Tek će dospjećem Franje Leonardisa djelovanje na uniji polučiti prve konkretnije rezultate (L. ČORALIĆ, nav. dj., str. 151.).

¹⁵ Usporedi tekst S. KRASIĆA i T. RADAUŠ u: HBL, sv. II., Zagreb 1989., str. 410.

dodijeljeno svakome po trideset talara godišnje. Misionari nisu odmah krenuli na put, već se tajniku Kongregacije Ingoliju javljaju iz Kotora 8. III. 1637., napominjući da su na svoje odredište prispjeli tek prije nekoliko dana. Već na samome početku djelovanja izbila su razmimoilaženja između biskupa Buće i Leonardisa, ponajviše glede vodstva i načina u provođenju unije. Istovremeno, od prvih dana, pa sve do samoga kraja Leonardisova djelovanja na ovom području, nesebičnu je potporu imao od uglednog kotorskoga plemića Franje Bolice Grbičića (oko 1583.-1643.)¹⁶, papinskog opunomoćenika za misije u Paštrovićima.¹⁷ Odmah po dolasku u Paštroviće, Leonardis je nastojao za uniju pridobiti neke od istaknutijih predstavnika Pravoslavne crkve. Isprva je to bio Josip, sin svećenika Nikole Stefanovića, nadstojnik uglednog paštrovskog manastira Gradište. Josipa je i sama Kongregacija službenom odlukom imenovala pomoćnikom u radu Franje Leonardisa (umjesto Ivana Kninjanina koji je ubrzo po dolasku napustio ovo područje), predviđajući mu – ukoliko se suradnja pokaže dobrom i uspješnom – i naslov paštrovskoga biskupa. Leonardis je, nadalje, u pismima Kongregaciji, naglašavao potrebu usporedne suradnje s tamošnjim mletačkim vlastima, bez čije se suglasnosti djelovanje na uniji teško moglo provesti. Trogirski arhiđakon i paštrovski misionar ujedno predlaže, kako bi rad na uniji bio što učinkovitiji, izradbu prijevoda crkvenih knjiga na narodni jezik te u tu svrhu stupa u savez s mletačkim tiskarom hrvatskih knjiga Markom Ginamijem.¹⁸

Kao vodeći povjerenik Kongregacije na području koje se tada, u državno-političkom smislu, nalazilo u sastavu mletačke pokrajine Albanije (*Albania Veneta*), Leonardis je obavljao i više misija izvan bokeljskog i paštrovskog područja, na teritoriju koji se tada nalazio u osmanlijskoj vlasti. Tako ga 1638. godine bilježimo u albanskim gradovima Lješ i Draču, gdje razrješava prijepore glede granica između ove dvije važne albanske biskupije.¹⁹

Najvažniji dio Leonardisova misionarskoga rada odnosio se na uspostavljanje veza s vodećim predstavnicima Pravoslavne crkve na tlu Crne Gore. Crnogorski vladika Mardarije, istaknuta osoba crnogorskog političkog i crkvenog života toga vremena, ovdje će imati najznatniju i po Leonardisove konkretne ciljeve posebno uspješnu ulogu. Posredovanjem Frane Bolice veze s Mardarijem brzo su uspostavljene, a nastojanje vladike da savezom s papom i Katoličkom crkvom stekne i konkretne probitke glede protuturske borbe, pospješili su njegovu pristupanje uniji. U siječnju 1640. Mardarije je uputio u Rim, zajedno s Leonardisom, dva kaluđera i svojega nećaka. Ujedno su, nastojanjem Leonardisa, u Vječni grad prispjeli i mladi pitomci s paštrovskoga područja, koji su se u rimskim crkvenim zavodima trebali školovati za svećenike na matičnom području. Kongregacija je Leonardisa i njegovo izaslanstvo primila s velikom pažnjom i odobravanjem – cetinjski kaluđer Visarion (Besarion) određen je (na Leonardisovu molbu) za njegova pomoćnika u širenju unije i na područje Srbije, a uz plaću od trideset talira godišnje. Ujedno je odobreno da se u Budvu, na troškove Kongrega-

¹⁶ Podrobnije vidi tekst T. RADAUŠ u: HBL, sv. II., Zagreb 1989., str. 112.

¹⁷ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 118.-121.; C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 10.

¹⁸ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 123.-125.; *Istorija Crne Gore*, str. 109.

¹⁹ Sporovi između albanskih biskupa nastavljali su se i u idućem razdoblju. Godine 1641. Leonardis je rješavao sporove između susjednih nadbiskupa, kao i prijepore s biskupijom Lješ. Godine 1643. Leonardis je posrednik u sporu oko granica biskupija Lješ i Sappa (područje Zadrimlja u sjevernoj Albaniji). Usporedi: J. RADONIĆ, nav. dj., str. 106., 112.; MARKOVIĆ 1904., str. 424.

cije, uputi jedan učitelj koji poznaje »lingua illirica« i koji će ondje djelovati na naobrazbi budućih svećenika zavičajem s paštrovskog, budvanskog i barskog područja.²⁰ Po povratku iz Rima Leonardis je načinio i Kongregaciji odaslao posebno izvješće o stanju Katoličke i Pravoslavne crkve na području svojega djelovanja. Riječ je o iznimno vrijednom vrelu, neophodnom za istraživanje crkvenih, ali i društvenih, političkih i uljudbenih prilika na ovim područjima u prvoj polovici XVII. stoljeća.²¹ Kruna Leonardisovog uspjeha sa crnogorskim vladikom zbila se 28. IX. 1640., kada najviši crkveni dostojanstvenik pravoslavne crkve u Crnoj Gori u manastiru Bogorodice u Mainama – u nazočnosti samoga Leonardisa – izjavljuje pokornost papi i daje sa svoje strane ispovijed vjere prema propisima pape Urbana VIII. (1623.-1644.) i Kongregacije za širenje vjere.²²

Nakon brzo postignutog uspjeha s vladikom Mardarijem, Leonardis je – upravo uz posredovanje Mardarija i Visariona – otpočeo pregovore s pečkim patrijarhom Pajsijem.²³ Istodobno (2. IV. 1640.), na prijedlog utjecajnog kardinala Bernardina Spade, misionarska djelatnost Franje Leonardisa proširena je s područja Paštrovića i Crne Gore »ad totum regnum Serviae«. Kaluđer Visarion tada je i službeno od strane Kongregacije određen za ovu zahtjevnu misionarsku djelatnost Franje Leonardisa na prostranom području Pečke patrijaršije. Međutim, za razliku od brzog i uspjehom učinkovitog djelovanja kod crnogorskog vladike Mardarija, pregovori patrijarha Pajsija s Leonardisom i Kongregacijom nisu napredovali željenim učinkom. Sporovi glede dogmatskih pitanja (filioque, pitanje prvenstva pape i dr.), Pajsijev boravak u Carigradu u svrhu odupiranja Ohridskoj arhiepiskopiji da proširi prevlast i nad Pečkom patrijaršijom, kao i zaokupljenost Svete Stolice ratovima na Apeninskom poluotoku, usporili su gorljivo Leonardisovo nastojanje oko pridobivanja vodećega poglavara Srpske pravoslavne crkve. Patrijarhovi izaslanici, koji su trebali uz potporu Leonardisa otputovati u Rim, ondje nikada nisu krenuli, a nastavak pregovora nije se – za Leonardisova života – bitnije pomaknuo.²⁴

²⁰ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 131.-132., 136.-137.; M. JAČOV, nav. dj., str.425.-427.; *Istorija Crne Gore*, str. 110.; L. ČORALIĆ, nav. dj., str. 152. Podrobnije o vladici Mardariju vidi: C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 24.-32. O kaluđeru Visarionu, kasnije također crnogorskom vladici, vidi u istom djelu, str. 32.-35.

²¹ D. FARLATI, nav. dj., str. 127.-128.; MARKOVIĆ 1904., str. 424.-427.; K. HORVAT, nav. dj., str. 82.-94.; C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 10.-11.; J. RADONIĆ, nav. dj., str. 139.-143.; M. JAČOV, nav. dj., str. 480.-487.; S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 63.

²² D. FARLATI, nav. dj., str. 128.; E. FERMEDŽIN, nav. dj., str. 167.-168.; MARKOVIĆ 1904., str. 427.-437.; *Historija naroda Jugoslavije*, str. 568.; J. RADONIĆ, nav. dj., str. 146.-147.; P. BUTORAC, nav. dj., str. 200.; M. JAČOV, nav. dj., str. 468.-469. U obraćanju Kongregaciji povodom Mardarijeva pristupanja uniji, Leonardis je od tražio da mu se, kao pomoćnik u radu na uniji, dodijeli i Marin Bolica, kotorski pjesnik i pisac (1603.-1643.). Papa je izbor glede dolaska u Paštroviće prepustio samome Bolici, koji nije želio napustiti Modenu, u kojoj je djelovao kao poučavatelj u plemićkom zavodu (HBL, sv. II., Zagreb 1989., str. 111. do 112., tekst: M. FORETIĆ).

²³ Pečki patrijarh Pajsije, rodом iz Janjeva, na čast patrijarha Pečka patrijaršije izabran je 1614. godine u manastiru Gračanici. Podrobnije vidi: *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. VI., Zagreb 1965., str. 409. (tekst: Đorđe Sp. RADOJIČIĆ); I. RUVARAC, *O pečkim patrijarsima*, Zadar 1888., str. 59.-67.; Đ. SLIJEPEVIĆ, *Pajsije, arhiepiskop pečki i patrijarh srpski kao jerarh i književni radnik*, Beograd 1933.

²⁴ MARKOVIĆ 1904., str. 438.-442.; I. ŠIMRAK, nav. dj., str. 80.; J. RADONIĆ, nav. dj., str. 151.-152., 166.-168., 174., 176.-177.; C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 11.-13.; M. JAČOV, nav. dj., str. 545.-546.; P. BUTORAC, nav. dj., str. 201.

U vrijeme kada su, uslijed objektivnih okolnosti koje su najmanje zavisile o pregalaštvu samoga Leonardisa, pregovori sa Srpskom pravoslavnom crkvom bili zaustavljeni, pružila se prigoda za njegovo napredovanje u crkvenoj karijeri. U jesen 1643. godine papinski opunomoćenik za misionare Franjo Bolica u svojem pismu Kongregaciji za širenje vjere predlaže da se Leonardis imenuje barskim nadbiskupom na mjesto već ostarjelog nadbiskupa Jurja Biancha (*Georgius Blanchus*, barski nadbiskup 1635.-1644.), koji je i sam izrazio želju za odstupanjem s barskog nadbiskupskog trona i premještaj za čelnika biskupije Sappa.²⁵ Ubrzo potom Kongregacija je prihvatila Leonardisov prijedlog, koji je 23. V. 1644. odobrio i papa Urban VIII. Napokon, Franjo Leonardis službeno je barskim nadbiskupom posvećen u Rimu, dana 29. XI. 1644., u vrijeme kada je papinsku čast obnašao Inocent X. (1644.-1655.).²⁶ Zanimljivo je spomenuti da sam Leonardis, kako se čini, nije težio nadbiskupskoj časti i naslovu. U Baru nije bilo mogućnosti za život i djelovanje najvišega crkvenog premeta te nadbiskupije, a i samo stanje katolika na ovom području nije bilo nimalo povoljno. O tamošnjim katolicima i sam Franjo Leonardis rječito kazuje: »... diocesani non somministrano niente al prelato, nè in grano, nè in formaggio.«²⁷

U zimu iste godine Leonardis napušta Rim i preko Loreta se vraća na područje svoje nadbiskupije. Po dolasku namjeravao je načiniti kanonsku vizitaciju dodijeljene mu nadbiskupije te nastaviti pregovore s pečkim patrijarhom Pajsijem. Nadbiskupsko je djelovanje Trogirana Franje Leonardisa, međutim, trajalo vrlo kratko. Umire početkom rujna 1645. godine, a na časti nadbiskupa Bara nasljeđuje ga zadarski dominikanac Josip Marija Bonaldi (1645.-1653.).²⁸ Nesebično pregalaštvo Franje Leonardisa bilo je poznato i cijenjeno kako od njegovih suvremenika, tako i nastavljača – misionara na crnogorskom priobalju. Riječi fra Donata Jelića, misionara rodom iz Spiča (1600.-1676.), povodom izbora Andrije Zmajevića za novog barskog nadbiskupa 1671. godine, lijepo su posvjedočenje o dubokim tragovima koje je ovaj skromni pregalac ostavio na nemirnom području od Boke do Bojane: ... »sia (*Andrija Zmajević, op. a.*) un altro Francesco de Leonardis da Traù di Dalmatia, la morte del quale è stata di gran danno a quelli cattolici.«²⁹

Oporuka trogirskog arhidakona Franje Leonardisa napisana je rukom samoga oporučitelja u Trogiru, dana 3. V. 1641. godine i pohranjena je u Državnom arhivu u Zadru, u sklopu fonda »Arhiv Trogira« (Testamenti). U uvodnom dijelu oporuke trogirski crkveni uglednik ostavlja po deset solida za potrebe dogradnje gradskih zidina (*alle mura di questa Città*) i za ubožiste Svetoga Duha³⁰, kako je uobičajeno prema statutu njegova grada.

²⁵ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 112.-113.; M. JAČOV, nav. dj., str. 620.-621.

²⁶ D. FARLATI, nav. dj., str. 128.; C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 14.; P. GAUCHAT, nav. dj., str. 86.

²⁷ J. RADONIĆ, nav. dj., str. 179. O stanju u Barskoj nadbiskupiji, gradu Baru i okolici, ponajprije s obzirom na katoličko pučanstvo, usporedi raščlambu izvješća Svetoj Stolici iz XVII. stoljeća (S. MARKOVIĆ, nav. dj., str. 59.).

²⁸ C. NEŽIĆ, nav. dj., str. 14.; J. RADONIĆ, nav. dj., str. 183.; P. BUTORAC, nav. dj., str. 201.

²⁹ B. PANDŽIĆ, nav. dj., str. 389.

³⁰ Hospital Sv. Duha utemeljila je istoimena trogirski bratovština sa sjedištem u crkvi Sv. Duha. Hospital se u vrelima prvi puta spominje 1357. godine. Godine 1428. gradsko je vijeće Trogira odlučilo da svaki oporučitelj mora za potrebu rečenog hospitala izdvojiti deset solida. Usporedi: V. DE CELIO-CEGA, *La*

Napominjući, nadalje, kako se u rukama biskupa Skadra Franje Krute (*Crutta*)³¹ nalazi od Leonardisa posuđena određena novčana svota (čiji iznos izrijekom ne navodi), a o čemu svjedoči dokument koji posjeduje Peraštanin Petar Bujović³², kapetan u Budvi, arhiđakon Trogira određuje da se taj novac izruči predstavnicima Kongregacije za širenje vjere te da ga oni uporabe prema svomju nahodjenju. Jednako tako, trideset dukata godišnjih prihoda dobivenih s Leonardisovih posjeda neka se stave *a dispositione* iste rimske kongregacije.

Sve knjige koje posjeduje ostavlja na uporabu aktualnom biskupu Trogira (Pace Giordano), koji neka ih – prema svojoj volji – stavi na raspolaganje u katedralu ili gdje to drži potrebnim. Ukoliko premine u roku od dvije godine, tada neka se za spas njegove duše služi četiri stotine misa zadušnica: dvije stotine na oltaru Presvetoga Sakramenta, osamdeset na oltaru Gospe od Karmena, a ostatak kako odgovara svećenicima zaduženim za ispunjenje ovoga dijela oporučne odredbe. Ukoliko, međutim, premine kasnije, tada neka se služi po dvadeset misa mjesečno, a troškovi slavljenja službe Božje neka se podmire prodajom njegove odjeće *a publico incanto*. Glede slavljenja godišnjih spomen-dana za spas njegove, majčine, očeve, kao i duša njegova brata i šogorice, Leonardis određuje da se slave u trogirskoj katedralnoj crkvi, dočim neka se u dominikanskoj crkvi u Trogiru³³ slave uspomene na duše njegove pokojne tetke Bonave i ujaka Ivana Andreisa.

Imanja koja posjeduje u Rušincu kraj Trogira (*Castel Rosani*)³⁴, kao i sva ostala nepokretna dobra, neka se brigom izvršitelja oporuke redovito, svake tri godine, daju u zakup pouzdanim zakupnicima, a prihodi neka služe nasljednicima. U stabilan fond (zemlju u zakupu) neka se uloži novčana dobit koja će se steći prodajom oporučiteljeve zlatnine, srebrenine i drugih ukrasa, kao i sve ostale pokretne imovine iz kuće.

Chiesa di Traù, Spalato 1855, str. 58; L. GLESINGER, *Organizacija zdravstvene službe u srednjovjekovnom Trogiru*, Radovi međunarodnog simpozija održanog prigodom proslave 700. obljetnice spomena ljekarne u Trogiru, Trogir, 27. X. – 1. XI. 1971., Zagreb 1973., 37; P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, sv. I, Split 1977. (preveo i uredio V. RISMONDO), str. 333.-334.

³¹ Franjo Crutta odvjetak je ugledne albanske obitelji koja je imala zapaženu ulogu u crkvenom, ali i političkom i vojnom životu na području Mletačke Albanije i u Dalmaciji. Franjo Kruta, isprva svećenik u Baru, bio je 1634. imenovan vikarom Budve, a 10. IX. 1640. postao je biskup Skadra (do 1646.). Godine 1641. imenovan je apostolskim povjerenikom za biskupije Drivast i Svač. Umro je 1646. godine i pokopan je u budvanskoj stolnoj crkvi. Usporedi: D. FARLATI, nav. dj., str. 327.; P. GAUCHAT, nav. dj., str. 123., 307. Podrobnije vidi i u nav. dj. J. RADONIĆA.

³² Petar Vickov Bujović odvjetak je ugledne peraške vojničke i pomorsko-trgovačke obitelji. Godine 1637. spominje se kao kapetan peraške općine, a potom djeluje kao kapetan u Budvi. Usporedi: HBL, sv. II., Zagreb 1989. (tekst: T. RADAUŠ); P. BUTORAC, *Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast 2000., str. 35.

³³ Samostan i crkva Sv. Dominika smješteni su uz južnu stranu trogirске obale. Jednobrodna je gotička iz XIV. stoljeća, podignuta nastojanjem Bikole, sestre zagrebačkog biskupa bl. Augustina Kažotića. U crkvi je grobnica trogirске obitelji Sobota, djelo Nikole Firentinca, jedan od najvrijednijih spomenika takve vrste u Dalmaciji. Vidi: P. ANDREIS, nav. dj., sv. I., str. 336.-337.; V. DE CELIO-CEGA, nav. dj., str. 57.-58.

³⁴ Castel Rosani jedna je u nizu utvrda smještenih u trogirskom dijelu Kaštelanskog polja. Podigla ju je obitelj Rosani na osnovi dozvole iz 1482. godine. Usporedi: I. BABIĆ, *Prostor između Trogira i Splita: kulturno-historijska studija*, Trogir 1984., str. 128., 162., 166.; P. ANDREIS, nav. dj., sv. I., str. 323.

Nećakinji Magdaleni, kćeri oporučiteljeva pokojnoga brata Jakova, oporučitelj namijenjuje – ukoliko pristupi samostanu Sv. Mihovila³⁵ – godišnju rentu od šest dukata. Ukoliko, međutim, ne prihvati redovnički život i posveti se braku i obitelji, tada joj pripada miraz u iznosu od 1500 dukata, koji će se podmiriti iz obiteljskih prihoda te iz njezine pripadajuće *dote materna*. Rođaku, doktoru Ivanu Nikoli Andreisu³⁶, ostavlja dio svojega posuda (dio kojega je načinjen u Mlecima). Služavki Ivana Nikole Andreisa – Marici, kćeri Margarete »nekoć Turkinje« (*già Turca*) – ostavlja pedeset dukata – dvadeset i pet u novcu, a ostatak iznosa u odjeći.

Glavnim nasljednicima sve svoje oporukom neraspoređene imovine arhiđakon Franjo Leonardis imenuje nećake Bartola i Ivana Mariju, sinove pokojnoga mu brata Jakova. Imovinu koju steknu ne smiju otuđivati, zalagati ili prodavati, već ona pripada iz pokoljenja u pokoljenje njihovim zakonitim muškim nasljednicima. Ukoliko, međutim, Bartol i Ivan Marije ne budu imali muških potomaka, imovina prelazi na njihove ženske nasljednice. U slučaju da imenovani nasljednici ostanu i bez muškog i ženskog potomstva, sva dobra nasljeđuje njihova sestra Magdalena, Leonardisova nećakinja. Uzimajući u obzir i mogućnost da i Magdalena premine bez potomstva, oporučitelj u tom slučaju imovinu u Rušincu namijenjuje rođaku Ivanu Nikoli Andreisu, dočim drugi dio imovine pripada šogoru Jerolimu Lascariju³⁷ (suprugu Leonardisove sestre Bonave) i njegovim zakonitim muškim potomcima. Međutim, dogodi li se da Bonava i Jerolim Lascari ostanu bez nasljednika, njihov dio imovine prelazi u vlasništvo doktora Ivana Nikole Andreisa. Naposljetku, ako i njegov brak bude bez potomstva, sve navedeno pripada rimskoj Kongregaciji za širenje vjere kojoj se daje u dopuštenje da svom imovinom raspolaze prema svojoj prosudbi. Izvršiteljem oporuke imenuje se već spomenuti Ivan Nikola Andreis, oporučiteljev rođak. U završnom dijelu oporuke Leonardis dijelom svoje imovine (nakit) obdaruje sestru Bonavu, suprugu Jerolima Lascarija te Jerolimu Andreis, suprugu doktora Ivana Nikole Andreisa.

Oporuka je otvorena u trogirskoj općinskoj kancelariji poslije smrti Franje Andreisa. Nadnevak njezina otvaranja jest 22. IX. 1645. Nazočni otvaranju oporuke bili su – uz

³⁵ Ženski benediktinski samostan Sv. Mihovila utemeljen je 1595. godine u trogirskom predgrađu Pasike. Osnovana ga je bratovština Sv. Mihovila Arhandela i bio je namijenjen djevojkama iz pučkih obitelji. Samostan je dokinut u vrijeme francuske uprave 1806. godine. Renesansno-barokna crkva i samostan razoreni su u savezničkom bombardiranju 1944. godine. Usporedi: V. DE CELIO-CEGA, nav. dj., str. 57; I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II., Split 1964., str. 291.-292; P. ANDREIS, nav. dj., sv. I, str. 337.

³⁶ Ivan Nikola Andreis ugledan je trogirski plemić, koji se u tamošnjim vrelima u više navrata bilježi kao općinski poslanik. Godine 1646. upućen je (zajedno s Dominikom Andreisom) u Zadar generalnom providuru Dalmacije s ciljem upozoravanja na potrebe grada Trogira u svezi predstojećih napada Osmanlija. Slično poslanstvo predstavnicima mletačke vlasti, poglavito vojnim zapovjednicima, Ivan Nikola Andreis obavlja i 1647. godine. Usporedi: P. ANDREIS, nav. dj., sv. I, str. 261., 283. Ivanova su braća korčulanski biskup Jeronim (1665.-1673.) i ninski biskup Franjo Andreis (1643.-1667.). Potonji je, stolujući u Zadru uslijed nemogućnosti djelovanja u ratom ugroženom Ninu, također zapaženi sudionik glede crkvene unije na dalmatinskom području. Usporedi natuknicu S. KOVAČIĆA u HBL, sv. I., Zagreb 1983., str. 115. O Jeronimu Andreisu vidi: L. ČORALIĆ, *Prilog životopisu korčulanskog biskupa Jeronima Andreisa (1665.-1673.)*, Godišnjak grada Korčule, sv. VI., Gradski muzej Korčula, Korčula 2001., str. 87.-100.

³⁷ Obitelj podrijetlom sa nekadašnjeg Bizantskog Carstva. U Trogiru se spominje u XVII. stoljeću, a 1695. godine Demetrije Lascari stječe plemićki naslov. Čini se da sredinom XVIII. stoljeća njihov trogirski ogranak izumire. Usporedi: C. G. F. HEYER von ROSENFELD, nav. dj., str. 53.

trogirskoga kneza i kapetana³⁸ te kancelara Jeronima Pasqualija – trogirski plemići Donat Andreis i Jerolim Vitturi.

Vrijedan prilog poznavanju životopisa Franje Leonardisa svakako je i njegov dodatak oporuci (kodicil), napisan u Kotoru (u kući Leonardisovog bliskog suradnika i podržavatelja Franje Bolice), u trenutku kada je ovaj ugledni Trogiranin obnašao čast barskoga nadbiskupa. Kodicil je napisan 3. IX. 1645. godine, nekoliko dana prije oporučiteljeve smrti. Izvorni tekst dodatka oporuke pohranjen je u Istorijском arhivu u Kotoru (Sudsko-notarski spisi), a njegov prijepis priložen je uz oporučni spis pohranjen u zadarskoj državnoj pismohrani. Sadržaj kodicila, u odnosu na oporuku koja vrlo rijetko bilježi Leonardisove veze s područjima na kojima je više godina djelovao kao apostolski misionar i (potom) kao nadbiskup, ovdje je puno bogatiji podacima te po toj značajki ovaj dokument nema samo obilježje dodatka prvotno napisanoj oporuci, već je – poglavito za istraživače – jednako vrijedan spis. U uvodnom dijelu Leonardis potvrđuje u svim odredbama oporučni spis načinjen u Trogiru 1641. godine. Određuje, nadalje, da se do povratka njegova nećaka Ivana Marije sa studija u Rimu, za prihode sa obiteljskih i osobnih oporučiteljevih posjeda brine sestra Bonava, u trenutku pisanja kodicila udovica Jeronima Lascarija. Kongregaciji za širenje vjere namijenjuje dvije stotine škuda, kao i pravo na 55 reala. Rečene svote nalaze se u posjedu (o čemu svjedoči više spisa) splitskoga svećenika Ivana Vestija³⁹, učitelja u Budvi (zajedno s Nikolom Nasachijem iz Bara)⁴⁰, a u Rim će ih prigodom njihova puta donijeti svećenici Josip iz Genove i Gregorio Romano. U ovom dijelu oporuke ponovno se spominje i ime peraškoga kapetana Petra Bujovića, stanovnika Budve, kod kojega se nalazi dvije stotine škuda koje su vlasništvo barskoga nadbiskupa. Vrijedan je i spomen kaluđera Visariona, dugogodišnjeg Leonardisova suradnika u provođenju crkvene unije u Crnoj Gori i Srbiji. Cetinjski kaluđer trenutno se nalazi u Peću kod patrijarha Pajsija te mu – radi nemira koji se zbivaju u ovom dijelu zemlje – Leonardis nije uspio predati ostatak novca (16 škuda) poslan od Kongregacije za širenje vjere. Taj novac, u nemogućnosti da se dostavi Visarionu, Leonardis ostavlja Kongregaciji da njime slobodno raspolaže. Kao i u prvotnoj oporuci, Franjo Leonardis sve svoje knjige (pohranjene u tri škrinje u budvanskoj kući tadašnjeg biskupa Skadra Franje Krute) poklanja spomenutoj Kongregaciji. Inventar knjižnog fonda (dio knjiga osobno je vlasništvo Leonardisa, a dio mu je ustupljen ljubaznošću Kongregacije) načinit će spomenuti svećenici Josip i Grgur te prilikom odlaska u Rim predati predstavnicima Kongregacije. Istim svećenicima povjerava se i briga za nadbiskupov liturgijski pribor (dijelom pohranjen u Budvi, a dijelom u Paštrovićima, također stečen *dalla benignità dalla Santa Sede*) koji se ostavlja na uporabu Leonardisovom nasljedniku na časti barskoga nadbiskupa ili na raspoloživost Svetoj Stolici, koja će nadalje učiniti prema svojoj prosudbi.

³⁸ Godine 1645. knez i kapetan Trogira bio je David Trevisan.

³⁹ O splitskom svećeniku i učitelju pitomaca u Budvi piše i J. RADONIĆ, nav. dj., str. 144., 146.-147.

⁴⁰ Patricijska obitelj Nasach spominje se u Baru u XVII. i XVIII. stoljeću. Godine 1708. bilježi se Nikola Nasach (Nasachi) kao pitomac Hrvatskoga zavoda Sv. Petra i Pavla u Fermu. Usporedi: S. S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, Bar 1995., str. 34.

Napominjući, nadalje, kako se kod kapetana Petra Bujovića nalazi u pohrani novčana svota (već spomenuta prigodom prethodno izrečenih oporučnih legata), Trogirarin Leonardis određuje da se novac uporabi za sve troškove prigodom njegove sahrane. U pohrani kod kapetana Bujovića nalaze se i uzde (*briglia*) te jedna istočnjačka sablja (*seimitara*), zalog ulcinjskog Ali-bega (*Ali Bey Turco da Dulcigno*) u vrijednosti od 22 reala. Taj novac neka se nadopuni s prethodnim svotama i njime neka se podmire troškovi legata i pogreba. U nastavku dodatka oporuke saznajemo i za Leonardisovo poslovanje sa žiteljima Paštrovića, tada područja sklonog uniji te mjesta odakle je oporučitelj obavljao svoju nadbiskupsku djelatnost. Riječ je o jednoj barki u Leonardisovu vlasništvu, tada smještenoj kod paštrovskih žitelja Stjepana Marketova i Ivana Marićeva, kao i novčanim potraživanjima od paštrovskog kaluđera Krste Popova (Popovića). Od njegovih prihoda neka se, nadalje, dade načiniti jedan kalež (u vrijednosti 16 reala) koji će se – zajedno s dijelom nadbiskupova liturgijskoga ruha – pokloniti svećeniku Franji koji trenutno djeluje u Paštrovićima. Za »Kristove siromahe« (*poveri di Christo*) ostavlja dvadeset i pet dukata, koje će nakon njegove smrti podijeliti njegovi nasljednici. Kada je riječ o misama – zadušnicama, oporučitelj određuje da se one (dvije stotine *messe basse*) održe u trogirskoj stolnici u kapeli Sv. Ivana Trogirskoga odmah nakon njegove smrti. Na kraju, svojim slugama, svećenicima Bastianu Leonisu, Marku Markoviću i Ivanu Rudanoviću, ostavlja po deset dukata, kao i ponešto od svojih odijevnih predmeta. Izvršiteljem ovih posljednjih odredbi imenuje već i u oporuci spomenutog rođaka, doktora Ivana Nikolu Andreisa, trogirskoga plemića.

Kodicil je, prema nadbiskupovoj volji i odredbi, zapisao Pavao Pasquali, a kao svjedoci pri njegovu sastavljanju potpisani su kotorski plemići Ivan Bolica⁴¹ i Ivan Buća. Spis je otvoren 7. IX. 1645., neposredno nakon Leonardisove smrti, koja je – prema podacima o vremenu pisanja kodicila (3. IX.), nastupila između 3. i 7. IX. 1645. godine u Kotoru.

Franjo Leonardis, trogirski plemić, rimski student i arhiđakon trogirске crkve, zasigurno je jedna od najznačajnijih osoba u crkvenom životu na prostoru od mletačke Boke kotorske i Paštrovića, duž priobalja od Bara i Ulcinja do osmanlijskih stečevina u zaleđu u prvoj polovici XVII. stoljeća. Iako je njegovo djelovanje – kao misionara i provoditelja politike Kongregacije za širenje vjere te potom barskoga nadbiskupa – vremenski bilo vrlo kratko (od konca 1630-ih godina do 1645.), brojnost sačuvane izvorne građe posvjedočuje nam nemalo pregalaštvo, zalaganje i osobnu gorljivost na postizanju temeljnoga cilja – crkvene unije kršćanskih crkava. Djelujući na području stoljećima zahvaćenom ratnim sukobima, stradanjima i razaranjima, u godinama kada je dotadašnje većinsko katoličko žiteljstvo uslijed osmanlijskoga pritiska i nedostatka duhovne pastve masovno prelazilo na islam ili se utjecalo pravoslavlju, Leonardis se morao suočavati s brojnim otegotnim okolnostima, nerazumijevanjima i nepovjerenjem okoline. Na pograničju triju vjera, Leonardis je u

⁴¹ *Cavaliere* Ivan Bolica, kotorski plemić, spominje se u svezi djelovanja na crkvenoj uniji u drugoj polovici XVII. stoljeća. Usporedi: J. RADONIĆ, nav. dj., str. 395., 397.-400., 424., 474., 504.-505., 507., 516.

desetljećima ratova i potlačenosti kršćanskoga življa, djelovao na sjedinjenju razdvojenih crkava, ne primjenjujući silu, već ravnopravan dijalog, razumijevanje i suradnju. Cijenjen od katolika, prihvaćan i štovan od pravoslavne braće, ali i od Osmanlija, dalmatinski je svećenik odnosno crkveni dostojanstvenik obilježio jednu etapu iz povijesti Katoličke, ali i Pravoslavne crkve na područjima od Boke do Albanije. Njegovo djelovanje, kao i pregalaštvo brojnih drugih, manje ili više znanih onovremenih kršćanskih promicatelja, zavrjeđuju – stoga – pozornost istraživača i dodatnu znanstvenu obradu.

PRILOG 1.: Prijepis oporuke trogirskog arhidakona Franje Leonardisa (Državni arhiv u Zadru, Arhiv Trogira, kut. 54, Testamenti: XLIX.6. (1643.-1646.), str. 134-136. (3. V. 1641.)

In Nome della Santissima Trinità, Padre, Figlio, e Spirito Santo della Santissima Natività di Christo Nostro Signore, della Beatissima Vergine sua Madre, del Glorioso San Giuseppe, di tutti li santi miei protettori, e di tutta la corte celeste, alla cui proteti-one raccomando l'anima mia. Adi 3 maggio 1641. Testamento, e ultima dispositione e volontà di me Francesco de Leonardis archidiacono di Traù, fatto da me sano per gratia di Dio di mente, senso, intelletto, loquella, e corpo ancora, scritto e sottoscritto di mia propria mano.

Lascio primieramente alle mura di questa Città soldi dieci, et altri soldi dieci all'hospitale di Santo Spirito con forma alla dispositione delle leggi municipali.

Lascio parimente, et ordino, che morendo io prima d'estigere li danari di mia ragione appresso Monsignor Illustrissimo Cruta Vescovo di Scutari, com'appare per il suo scritto essistente nelle mani del Signor Capitano Piero Buievich a Budua, restino quelli applicati alla Sacra Congregatione de propaganda fide, si che quella ne possi dispone a suo piacere per la provisione di suoi operarii o altro. Et in oltre, che delli frutti e rendite delle mie entrate siano per dieci anni applicati trenta ducati di questa moneta all'anno pure l'istesso effetto a dispositione della detta Sacra Congregatione in solievo della mia coscienza.

Item voglio et ordino, che tutti li miei libri siano doppo la mia morte consegnati a Monsignor Illustrissimo Vescovo nostro di Traù, quale ne dovrà far fare l'estilo con quell'avantaggio maggiore che potrà, et il ritratto di quelli impiegar in servizio di questa cattedrale o in altra opera pia, come meglio parerà alla sua prudenza, et ciò per li frutti decorsi, ricevuti dalli miei in mia assenza, et per caso, che stimasse, che il ritratto di libri non fosse sufficiente per sodisfattione di questo, obbligo si facci sodisfar intieramente dalli usufrutti della mia heredità, nel che aggravo l'anima di Sua Santità Illustrissima.

Item voglio, et ordino, che morendo io prima di due anni, siano fatte del mio commissario celebrare quatro cento messe per gl'obblighi che tengo in coscienza, doi cento all'altare del Santissimo, ottanta alla Madonna di Carmini, et il resto dove piacerà alli sacerdoti, cje li doveranno celebrare. E non morendo cosi subito sottraga e sminisca tanto a propulsione quanto tempo sarà decorso da questo giorno di ragione di venti messe al mese. Quali messe si dovranno far celebrare dal ritratto di miei vestiti, che dal mio commissario dovranno farsi vender a pubblico incanto al pio dante et offerente, o come meglio li parerà.

Item lascio, et ordino, che siano fatte celebrare cinque anniversarii ogn'anno perpetuis temporibus nella chiesa cattedrale per l'anima mia, di miei padre, madre, fratello, e cognata, e due a San Domenico da quelli reverendi padri uno per l'anima mia, della mia quondam zia Bonava, et l'altro del giù signor Giovanni d'Andreis mio zio.

Item voglio, et ordino, che di tre anni in tre anni si rinovi l'affitto delle nostre entrate, et il sopra più di quello avvanzarà dalle spese necessarie sia di man in mano dal mio commissario dato a prò o livello francabile a persone benestante, sicure, o s'occorresse investirle in beni stabili in campo piccolo solamente o contigui alli beni nostri posti sopra Castel Rosani, facci il detto signor commissario quello sarà più fruttuoso alli quelli, et all'heredità.

Item voglio, et ordino, che dal mio commissario siano venduti gl'ori, argenti, perle, suppelletilli et tutti gl'altri mobili di casa, et il ritratto di quelli involtato in tanti livelli francabili di sopra.

Item lascio, et ordino, che li morlachi siano riscossi con rimatterli però dieci per cento, et che li trecento ducati d'avantaggio, che si cavaranno siano messi in prò, e livello francabile, come di sopra a beneficio dell'heredità.

Item dipongo, et ordino, che non providendo io di Bartholomeo mio nepote di fratello sia imediate doppo la mia morte del mio commissario accomodato appresso qualche sacerdote esemplare, e dotto con la somministrante d'alimenti sino che parerà al mio commissario.

Item lascio, et ordino, che Maddalena mia nepote figliola del quondam Giacomo mio fratello annata che sarà all'età conveniente sia messa per educatione nel monasterio di San Michele con la somministrazione di soliti alimenti dall'estratto dell'entrate; et annuata, che sarà all'età adulta, s'Il Signore l'inspirasse di monacare, li siano assegnati per dote trecento ducati in tanti contenti essatti dagl'affitti, e livelli. Et in oltre siano obbligati li miei heredi sommit...? farsi sei ducati all'anno in vita sua. Ma in caso che non fosse chiamata alla vita monastica lascio, et ordino che maritandosi conforma alla sua conditione e con consenso di suoi fratelli, o del mio commissario, e rinunciando alli suoi fratelli in forma solita tutti li beni paterni, e materni, mobili, e stabili, raggioni, et attioni con essa in qualsivoglia modo spettanti, li siano alli beni suoi paterni, e materni, e dalli miei insieme dati in dote mille e cinque cento ducati di questa moneta, sulle intanti contanti effettivi, se vi saranno estratti dagl'affitti delle nostre entrate, e riscossi delle ratte della sua dote materna, et intanti livelli francabili doi cento in ori, et argenti, e trecento in tanti vestiti, che doveranno servisse per uso, et adoramento suo.

Item lascio, et ordino, che dell'argenti, che si trovano appresso il signor Dottore d'Andreis mio cugino siano fatte otto forcine o pironi, e otto cucchiari per aggiustar una dozzina intiera con li quatro ultimamente fatti da me a Venetia e parimente una dozzina di maneghi da cortelli simili, e conformi. Et che questa dozzina di cortelli, forcine, e cucchiari habbi, e goda esso signor Giovanni Nicolò d'Andreis dottore, mio amorevolissimo cugino per l'effettive ...vendovelo passata sempre tra di noi.

Item lascio, et ordino, che delli frutti, et renditte della mia heredità siano dati ad Marizza, serva al presente del signor Dottore Cippico, figlia di Margarita già Turca, che nacque in casa nostra, et habito un pezzo insieme con la sua madre, e con soui al tempo del suo ma-

ritare ducati cinquanta da lire 6 soldi 4 per ducato, vinticinque ducati in tanti contanti, et altri vinticinque in tanti vestiti da servire per essa conforma al suo grado. Et questo perchè la quondam signora mia madre nel ponto della sua morte così ordinò al sudetto signor Dottore d'Andreis mio cugino.

Il resto veramente de tutti li miei beni, mobili, stabili, ragioni, et attioni a me in qualunque modo spettanti e pertinenti lascio a Giovanni Maria, et Bortholomeo miei nepoti diletissimi, figlioli del quondam signor Giacomo mio fratello, quali instituisco miei universali heredi con questa però conditione che li miei beni stabili non possino per alcun tempo essere venduti, donati, permutati, ne in qualsivoglia modo alienati, ma sempre et in perpetuo vadino d'heredi in herede maschi legitimi, e di legitimo matrimonio procreato discendenti delli sudetti Giovanni Maria, e Bortholomeo, miei nepoti usque in finitum, e morendo il che Dio guardi ambidue sudetti miei nepoti senza prole masculina legitima, e di legitimo matrimonio procreata, o venendo per tempo a morire tutti li suoi discendenti maschi legitimi, in tal caso succedano le femine, et loro discendenti con conditione, come di sopra, et non essendo femine, ne loro discendenti, succeda in tal caso Maddalena mia nepote o suoi figlioli, sorella delli predetti miei nepoti, et heredi con conditione, et fideicommisso sopracitato; et morendo ancor'essa senza heredi, overo morendo li suoi discendenti all'ora voglio, che nelli beni posti sopra Castel Rosari succeda signor Giovanni Nicolò d'Andreis mio cugino, e li suoi discendenti maschi legitimi, ch'a'quel tempo s'attrovassero con la conditione medesima di sopra espressa, e negl'altri succedano li figlioli maschi legitimi del signor Gerolamo Lascari mio cognato procreati con la signora Bonava mia sorella, et suoi discendenti per conditione di fideicommisso di sopra instituito, li quali in tal caso dell'entrate delli detti miei beni siano obbligati dar in tante ratte a cadauna delle loro sorelle ducati trecento in aiuto, et augimento della dote che ha essere. Et mancando il che signor Iddio non permetta la sudetta discendenza masculina legitima procreata dal sudetto signor Gerolamo con la signora Bonava in tal caso succeda la discendenza masculina del signore Dottore d'Andreis sudetto, anco in questi beni. Et mancando anco la discendenza masculina legitima d'esso signor Giovanni Nicolò d'Andreis Dottore, in tal caso voglio che tutti li beni venduti vadino et pervenghino alla Sacra Congregatione de propaganda fide dell'Alma Città di Roma, la quale possi di quelli disponer a suo beneplacito come meglio li parerà. Et confido, che in tal caso la pietà del Nostro Serenissimo e Religiosissimo Principe confermerà, et approvarà questa mia dispositione con'intenta a glorio di Dio, e propaganda della sua santa fede.

Commissario veramente et essecutore di questa mia ultima volontà, et ultima dispositione instituisco signor Giovanni Nicolò d'Andreis mio diletissimo cugino.

In oltre lascio alla signora Bonava Lascari mia carissima sorella un anello d'oro, et la vestura di panno rosso ricamato fu della quondam mia signora madre, e un altro anello d'oro alla signora Girolama d'Andreis consorte del signor Dottore di qualli che s'attrovano appresso il signor Dottore che se li capino a suo piacere eccetti, e il grande con la nostra arma, qual intendo resti appresso l'heredità.

Et questo voglio, che sia la mia ultima volontà, et ultimo testamento, quale voglio che vagli per ragione di testamento, codicillo, donatione causa mortis, o in altro miglior modo, e forma che di ragione puo valere.

Io Francesco de Leonardis archidiacono di Traù ho fatto, scritto, e sottoscritto di propria mano questo mio testamento.

Adi 22 settembre 1645

Fu apperto, letto et pubblicato il presente testamento stante la morte del Monsignor Illustrissimo testatore di me Gerolimo Pasquali cancelliere comune di Traù d'ordine et alla presenza del Illustissimo Signor Conte e Capitano.

Molti presenti et in particolare li signori Donado d'Andreis, et Gerolimo Vitturi.

Et fu tanssa da nostra mura lire 6.

PRILOG 2.: Prijepis dodatka oporuke (kodicila) barskog nadbiskupa Franje Leonardisa (Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi, b. XCIII: Zuanne Trevisan, 1644.-1648.; 3. IX. 1645., str. 819.-821')

Codicillo del Reverendissimo Arcivescovo d'Antivari Leonardi

Nel Nome del Nostro Signor Gesù Christo et anno della Sua Salutifera Natività 1645, giorno di domenica, adi 3 del mese di settembre.

Fatto in Cattaro nella casa del Molto Illustre Signor Cavalier Francesco Bolizza alla presenza degl'infrascritti testimonii.

Dove giacendo in letto L'Illustrissimo, et Reverendissimo Monsignor Don Francesco de Leonardis da Traù Arcivescovo d'Antivari, sano per grazia del Signor Iddio di mente, senso, loquella, memoria, et intelletto, benche un poco aggravato di corpo, intendendo disporre di tutte le cose sue et starsene parato al divina volere, non potendo per l'indisposizione corporal predetta scrivere il presente suo codicillo di proprio carattere, ha ricevuto me infrascritto di scriverlo a nome, et ordene suo nel modo che segue:

Prima, e sopra tutto raccomanda l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio suo Creatore, alla Gloriosissima, e sempre immacolata Vergine Maria, et a tutta la corte celestiale, che implora per suoi intercessori appresso Sua Divina Maestà.

Di poi disse, che havendo di già fatto, et presentato il suo testamento nella Cancelaria di Traù l'anno 1641, quello in tutte le sue parti approba, e conferma, et di più per il presente suo codicillo ordena, et vuole:

Che finito che sii l'affitto corente delle sue entrate patrimoniali, et matrimoniali, che si raccogliano nella giurisdizione di Traù (compiacendosi il Signor Iddio di liberarsi dall'oppressione della triannide ottomane) siano in avvenire le medessime entrate raccolte dalla Signora Bonava sua sorella relicta quondam Signor Gerolimo Lascari fin a tanto, che ritorni dal studio da Roma il Signor Giovanni Maria suo nipote, facendo in oltre un libero donativo del residuo del summa di sessanta scudi che li doveva il Signor Zorzi suo figlio.

Item che la predetta Signora Bonava sua sorella habbia l'administrazione delli suoi Morlacchi, et delli suoi nipoti fino al ritorno da Roma del predetto Signor suo nipote.

Item per l'anima sua lascia alla Sacra Congregazione de Propaganda Fide in Roma scudi doicento a conto di lire 11 il scudo di questa moneta Venetiana, et di più anco un scritto di cinquanta cinque reali, che al presente s'attrova nelle mani del Molto Reverendo Signor Don Giovanni Vestio sacerdote di Spalato mastro di scola a Budua con Signor Nicolò

Nasachi d'Antivari intendendo, che il detto scritto sia imediante consegnato al Prete Giuseppe da Genoa, et al Prete Gregorio Romano riformati, perche essi, o lo trasmettino alla Sacra Congregazione, o lo portino personalmente quando andevanno a quella corte, acciò che detta Sacra Congregazione ne posse far l'essationi ai banche di Napoli terminata che sarà la causa tra esso Nasachi, et li commissarii del testamento del quondam Domino Giorgio Medin; li sudetti 200 scudi che debbano esser cavati parte danari effettivi, che si trovano di mia nome presso il Signor Capitan Piero Buiovich Perastino habitatore a Budua parte, cioè vinti vecchi che si trovano presso il Signor Domino Giovanni Batuta pure di mio nome, parte degl'effetti d'una cassa di sapone che si trova nella casa del sudetto Molto Reverendo Vestio, volendo, che delli detti denari sia prima imediate sodisfatto il debito, che ho col detto Molto Reverendo Vestio, come appare dal scritto fattoli.

Di più mi dichiaro alla sudetta Sacra Congregazione che la summa scudi 16 ho esatto per il Prete Calogero Visarione da Cetine non lo ho consegnato per trovasi esso calogero al presente a Pech presso il Patriarca, dove per le presenti revolutione io non ho potuto arrivare, et però essa Sacra Congregazione potrà disporre come li piacerà delli sudetti denari.

Di più lascio alla detta Sacra Congregazione tutti li miei libri che si trovano in tre casse a Budua in casa di Monsignor Illustrissimo di Scutari, parte de quali libri mi sono stati dati dalla benignità dalla predetta Sacra Congregazione, et parte sono di mia special ragione, intendendo però che tutti essi libri restino a libera disposizione della predetta Sacra Congregazione al qual effetto prega li sudetti Molto Reverendo Prete fra Giuseppe, e fra Gregorio riformati, che si compiacciano di transferirsi a Budua e far diligentemente inventario delli predetti libri, via d'alcuni gramaticali che possono servire d'uso delli suoi nipoti, compiaccendosi li detti Reverendi Preti d'indirizzari il suo inventario alla predetta Sacra Congregazione perchè disponga quello li piacerà.

Di più li apparati sacri havuti dalla benignità della Santa Sede, il rimanente lascio o al mio successore o alla disposizione della predetta Santa Sede, parte de quelli apparati s'attrovano a Budua, e parte a Pastrovichi, ritendendo, che siano consegnati in mano delli sudetti Molto Reverendi Preti.

Di più delli scudi cento della mia ratta decorsa il giorno di San Giovanni Battista del mese di zugno passato supplica la Sacra Congregazione che si compiaccia di far isborsare al Molto Reverendo Don Giovanni Domenico Verusio scudi settanta per intiera sodisfazione d'un scritto fattoli, et il resto la predetta Sacra Congregazione tratenga appresso di se.

Di più dichiara, che appresso il Signor Capitan Piero Buiovich predetto delli denari che s'attrova di sua nome sono di grossetti ragusei reali doicento ottanta cinque grossetti 6 et reali in reali numero sessantauno, delli quali denari intende di tuore? reali cento partis priva lei nelli sodisfazioni del medesimo speciale, et altre spese, che occoressero nella presente sua ridisposizione, e funerale, quando al Signor Iddio piacersi di levardlo da questo secolo.

Item disse d'attrovassi presso il sudetto Signor Capitano Piero una briglia con argenti indorati, et una seimitara, datami in pegno per reali 25 da Ali Bey Turco da Dulcigno li quali reali 22 serviranno per il suplimento delli sudetti scudi doicento.

Item disse che il pezzo di mia barca et una celega, che si trova in potere di Steffano Marchietov e Zuanne Marichiev da Pastrovich per reali 24 di questi reali vinti doi siano

isborsati al calogero don Cristoforo Popovi da detto loco, al qual pure lascia l'esatione d'un scritto che di sua nome si trova tra gl'altri in mano del sudetto Signor Capitano Piero Buiovich di lire 70 per resto, et saldo con Matio Bubich, et un cavezzo di scoto negro ordinario che si trova in uno delli suoi forcieri et il tutto esso calogero debba ricevere a conto della sua provvigione, dovendo li altri doi reali dalli predetti 24 restare presso li sudetti Steffano e Zuanne.

Item oredena, et vuole, che dalli suoi heredi già instituiti nel suo testamento essistente come sia nella Cancelaria di Traù sia fatto un calice con la pedota di rame, patena pure di rame indorata, et con la coppa d'esso calice d'argento indorato, si che tutta la spesa d'esso calice avera a reali sedeci, il quello sia consegnato al padre Francesco commorante a Pastrovichi, al qual pure lascia le due parete, che s'attrova a Pastrovichi l'una bianca, e rossa, e l'altra verde, e aponazza di mociaro per uso et servo della sua chiesa.

Item ordena, et vuole, che dalli predetti suoi heredi siano distribuiti ai poveri di Christo ducati 25 da lire 6,4 per ducato per l'amor de Dio, per quello possi dar intaccato alcuno o lui o il suo fratello.

Item che li detti suoi heredi debbano far celebrar doicento messe basse nella chiesa cattedrale di Traù nella capella di San Giovanni, qual obbligo debbano li predetti heredi essequire subito doppo la sua morte, et questo per una volta tantum.

Item lascia al clerico Bastian Leonis suo servo quattro brazza di panno negro, che s'attrova nel suo forciere; a Don Marco Marcovich per suo servo la sua veste negra di panno et la veste croatina, et a Don Giovanni Rudanovich pur suo servo a Pastrovich la veste col feriali di saietta, et un cavezzo di rassa paonazza, et il rimanente dell'altre robette spetano tra di loro amorevolmente lasciando in oltre alli medessimi ducati dieci per cadauno.

Item questo dice d'essere il suo ultimo codicillo, et volontà, et voler che comissaria ha disposto sia pontualmente essequito, intendendo che del medesimo codicillo siano fatte doi mano l'una indirizzata all'Eccellentissimo Signor Giovanni Nicolò Andreis dottor, suo parente, e comissario instituito già nel suo testamento predetto, per esser presentato nella Cancelaria di Traù, e l'altro sii presentata nell'Offitio di questa Cancelaria, ambe doi però sigillate, et non aperte se non doppo la sua morte.

Et io Paolo Pasquali così pregato dal sudetto Monsignor Illustrissimo, et Reverendissimo Arcivescovo ho scritto il presente codicillo per ordine et volontà di S. Illustrissima, che per esser della verità si sottoscriverà di proprio carattere con gl'infrascritti testimonii.

Io Francesco Leonardi Arcivescovo d'Antivari affermo il contenuto del sudetto codicillo.

Io Giovanni Bolizza son testimonio quanto di sopra.

Io Giovani Bucchia son testimonio quanto di sopra.

Adi 7 settembre 1645

In giuditio inanti L'Illustrissimo Regg. fu aperto et letto il presente codicillo dal medesimo Illustrissimo Regg. stante che sia fatto in conformità nelle leggi; quello con ogni miglior modo etc. laudato et approbato in ... la sua et del Commun di Cattari, autorità, et giudicial decreto, salvis iure etc. Quorumcumque etc.

*Summary**A CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF FRANJO LEONARDIS
ARCHBISHOP OF BAR (1644-1645)*

Franjo Leonardis (1595-1645) was a descendant of Leonardis and Andreis, noble families of Trogir. He was educated in Rome (studies of philosophy and theology), and in 1625 he obtained his PhD. When he returned to Trogir he became archdeacon and assistant of contemporary bishop Pace Giordano. In 1636 he was sent to Paštrovići (Montenegro) to help the Church reunion with the Orthodox churches. During the following years Leonardis had significant successes regarding the union, and the peak was church union with the Monenegro vladika Mardarije (1640). On the other hand, in spite of the extraordinary efforts, negotiations with Pajsije the patriarch of Peć did not have positive results. In 1644, though he did not want to become prelate, Leonardis was appointed to become archbishop of Bar. However, he did not perform this duty long, since he passed away in Kotor at the beginning of September 1645.

In this article, on the basis of the literature and archival documents that are kept in the archives in Zadar and Kotor, the author analyses life path of Franjo Leonardis together with his relations with crucial contemporary persons in ecclesiastical life of Boka kotorska and Albania. Moreover, in the appendix of the article author delivers transcription of Leonardis's testament and its annex (codicil).

KEY WORDS: *Franjo Leonardis, Bar, the archbishopric of Bar, Trogir, ecclesiastical history.*